

Faiq Ələkbərli
AMEA Fəlsəfə
Institutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

Aludeyi-in kərəm, aşıftəyibir yarəm
Mən talibi-dildarəm, əğyar nədir bilməm.

Rəncur şeirlərinin birində nəqşibəndliyin tərəfdarı kimi eşq yolunda daha uzun, ağırlı bir hicran çəkənin sonunda qələbə çalmasına inamını ifadə etmişdir. O, yazırdı:

Yağmasa hicran, gözüm, yanmaz könül hər dağılən,
Əkməsə hicran, əkilməz qədd dərddə olmağılən.
Sən necə loğman idin, əz dür bildin dərdimi,
Çün təbib təşxis edər hər

Dərində könlü məmuram, utanur yüzlərim, saqi.

Gördüyümüz kimi, ustadı Mir Həmzə Nigarinin sufi-nəqşibəndi yolunu davam etdirən Şahnigar xanım qezəllərində böyük türk mütəfəkkiri-filosofu Məhəmməd Füzulinin şeirlərinin ruhu da çox duyulmaqdadır. Füzulinin təsiri Rəncurun "Çıxar", "Saqi", "Nədən", "Var", "Keç", "Mən", "Bilməm" və digər qezəllərində özünü büruzə verməkdədir. Tədqiqatçılara görə Rəncurun yaradıcılığında Füzulinin təsirinin olmasının bir neçə səbəbi vardır: "Nəqşibəndi təriqətinə mənsub şairlərin əsərlərində, o cümlədən Mir Həmzə

inayət birlə kəm qılma!

Məhəbbət dürcünü hifz et, dədəm mehri-kəndində
Rəqibin vermə məqsudin, əlim bicami-Cəm qılma!
Cahanda dur qıl bizövq olan qəmlərdən əmma ol
Qəmi-eşqinlə Rəncurun üzün bişkü nəm qılma!

Rəncur bəzi şeirlərini isə Şəms Təbriziyyə, Əbülqasim Nəbatiyyə nəzərə olaraq yazmışdır.

Nə əladır, nə bəxtim kəm.
Nə şad oldum, nə çəşmim nəm,
Nə rüsvayi-cahanam mən.
Nədir talib, nədir mətlub,
Nədir rağib, nədir mərğub,
Nədir cazib, nədir məczub,
Nə zənn olsa, cinanəm mən.

Rəncurun bu şeiri məzhəbüstü, dinüstü mahiyyət daşıyır insanlıq fəlsəfəsinə əsaslanmışdır. Hər halda o, bu şeirində ustadı Nigari kimi insanları insan-

Azərbaycan Türk ictimai-fəlsəfi fikir tarixinə töhfə vermiş qadınlar: Şahnigar xanım Rəncur

II Yazı

Şahnigar xanım Rəncurun şeirlərində Nəqşibəndliyin ehkamlarından irəli gələn təsəvvüf yanaşmaları (zühd, tövbə, zahid, vəfa və s.) təsəvvüfdə cəhalətdən elmə, öz vücudundan Haqqın vücuduna doğru seyr və hərəkəti ifadə edən seyrü-sülüklə bağlı qavramlar (təriqət, mürid, mürşid, dərviş, salik, fəna, xəl-vət, dövrən və s.), qəlbi-həyatla bağlı qavramlar (qeyb, Xızır, qütb, abdal, ruh, təcəlli və s.), varlıqla bağlı qavramlar (vəhdət, Adəm və s.) əksini tapmışdır. Qeyd edək ki, o, nəqşibəndliyin sirlərini ustadı Mir Həmzə Nigaridən öyrəndiyini dəfələrlə ifadə etmişdir. Rəncur "Bilməm" şeirində yazırdı:

Aludeyi-sərməstəm, bu kar nədir bilməm,
Saqi ilə həmdəstəm, sərşar nədir bilməm.

Aludeyi-bir yarəm, eşqində bu gün zarəm,
Dəymə ki, sızillərəm, azar nədir bilməm.

Aludeyi-gülzarəm, dillərdəki göftərəm,
Sanmaz məni kim, xərəm, gülzar nədir bilməm.

Aludeyi-həmsayəəm, düşməz dərinə sayəm,
Çün şeirdürür mayəm, göftar nədir bilməm.

dərddə nəbz olmağılən.

Xəstəyi-hicraninəm, gər görməsəm didarini,
Olmazam sanki vüsalini qeyrdən sormağılən.

Gər bu xəstə üzrə nəgəh lütf edüb qıla görür,
Can bular behbud feyzi-müqdəmin bulmağılən.

Gərçi qıldım seyr ey dust, çəşmələr dövründə mən
Təşneyi-didarinem, doymaz könül irşəğılən.

Məclisi-nadənə dəvət qılma ey zahid bəni,
Bülbülə nöqsandır həmməclis olmaq zağılən.

Eyləmə min bəd çox azarü ibram ey rəqib,
Yox xofim fitnə əhlilə cahan dolmağılə.

Himməti Seyyid Nigar ilə təriqi-eşqdə
Şükrüllah, tökdüm əğyarın gözün barmağılən.

Xəstə Rəncurəm, bana lütfi-xuda yar olsa gər
Var qəsdim hər zaman əğyarı kor qılmağılən.

O, "Saqi" şeirində də nəqşibəndliyin təbliğatçısı kimi özünü büruzə vermişdir:

Kəsilib təqəti-tabım, tutuldu dizlərim, saqi,
Qalub bin intizar ilə yolunda gözələrim, saqi.

Rəhi-eşqində əşarı bana ruzi qılıb Tarı,
Sənin şanın səzavərdi olurmu sözlərim, saqi?!

Nigarinin yaradıcılığında Məhəmməd Füzuli təsiri böyük rol oynamışdır, bu tendensiya da öz növbəsində Şahnigar xanımın yaradıcılığına sirayət etmişdir". 4 Bu baxımdan Rəncurun "söz"ün əhəmiyyəti ilə bağlı Füzulisayağı yazdığı şeiri diqqətə layiqdir, o, yazırdı:

Türfə naməndən şəha, gəldikcə hər göftarə ləfz,
Dəm vurar dərməni-bindən, can verər bimarə ləfz.

Kim edər həkim edər həmma onu aləmdə bin sümüzərə
Kim verər nisbət dəxi bin lö-löyi-şəhvarə ləfz.

Zülməti hicrinlə qəmnak idi çəşmim mərdümi,
Şükrülləhi kim bu gün qərç eylədi ənvərə ləfz.

Kuyi-gülzarın vəfasından verir hər ləhzə bu,
Abi-kuyindən rəvan eylər dili-pömrə ləfz.

Var idi bin dərdim ol dərməni-loğmandan füzun,
Dəmbədəm eylər müalic dərddi-bun dişvarə ləfz.

Bəndeyi-üftadənəm lütfilə şahim, qıl nəzər,
Hümməti-alinlədir əlhəmdullah nisbət ol,
Xəstə Rəncurin sərinde kaseyi-sərşarə ləfz.

Yaxud da başqa bir şeirində yenə də, Füzulinin şeirlərinin təsiri altında Rəncur yazırdı:

Könül çün qəsri-şövqündür,

Məsələn, o, bu ruhlu şeirlərinin birində küfr və iman bütünlüyünü özünə görə belə izah etmişdir:

Nə küfrüm var, nə imanım,
Nə dinim var, nə ədyanım,
Fəmma şahı-küfrənə Ümidim, bilmanəm mən.

Nə dindarəm, nə islaməm,
Nə meynuşəm, nə pürçaməm,
Nə Bəsrə əhli, nə Şaməm,
Nə əz Hindü İranəm mən.

Nə şiə, sünniyəm pürəf,
Çahar yarə könlüm saf,
Nə əhli-zülmü-biinsaf,
Nə məziyyə inanəm mən.

Müavi həqqinə ləni, Edərəm müttəsil, yəni,
Bulardır küfri-biməni,
Bu əhlilə yamanəm mən.

Nə hüsn əhli kəmalım var,
Nə bir sahibcamalım var,
Nə mülkim var, nə malım var,
Deyirlər bir şəbanəm mən.

Nə göftarım həqiqətdir,
Nə rahım bir təriqətdir,
Danışsam, nə beləğətdir,
Nə bir əhli-imanəm mən.

Nə dünya, əhli-üqbayəm,
Nə sövdə, əhli-rüsvayəm,
Nə rahətdə fərəhzayəm,
Nə həqdən bigümanəm mən.

Nə bəxtim var, nə də biqəm,

liq naminə yaşamağa, başqa sözlə insanlıq fəlsəfəsinə səsləməkdədir. Çünki Nigarinin də yaradıcılığında məhz insanlıq fəlsəfəsi öndə olmuş, o da, daima insanları qarşılıqlı ədalətə, bərabərliyə bir sözlə Yaradanın hikmətinə əməl etməyə çağırmışdır.

Ümumiyyətlə, Şahnigar xanım Rəncurun dünyagörüşündə İslam dini və nəqşibəndlik fəlsəfəsi mühüm yer tutmuşdur. Rəncur da mürşidi Nigari kimi əsasən İslam dini fəlsəfəsindən kənara çıxmamışdır. Onun nəqşibəndliyə baxışı da Nigaridən çox da fərqli xarakter daşımamışdır. Ancaq Şahnigar xanımın Mir Həmzə Nigarinin yaradıcılığında İslam dinindən irəli gələn dini mahiyyət üstünlük təşkil etsə də, Azərbaycan Türk mütəfəkkirləri Məhəmməd Füzuli və Əbülqasim Nəbatinin də onun dünyagörüşünə önəmli təsiri olmuşdur. Bu baxımdan Rəncurun yaradıcılığında Füzuli və Nəbatinin yerini də ifadə etmək lazımdır. Hər halda Rəncurun dünyagörüşünün formalaşmasında Nigari nə qədər mühüm yet tutsa da, Füzuli və Nəbati faktorları da öz sözlərini deməkdədir.

Şahnigar xanım Rəncurun şeirlərində Nəqşibəndliyin ehkamlarından irəli gələn təsəvvüf yanaşmaları (zühd, tövbə, zahid, vəfa və s.) təsəvvüfdə cəhalətdən elmə, öz vücudundan Haqqın vücuduna doğru seyr və hərəkəti ifadə edən seyrü-sülüklə bağlı qavramlar (təriqət, mürid, mürşid, dərviş, salik, fəna, xəl-vət, dövrən və s.), qəlbi-həyatla bağlı qavramlar (qeyb, Xızır, qütb, abdal, ruh, təcəlli və s.), varlıqla bağlı qavramlar (vəhdət, Adəm və s.) əksini tapmışdır. Qeyd edək ki, o, nəqşibəndliyin sirlərini ustadı Mir Həmzə Nigaridən öyrəndiyini dəfələrlə ifadə etmişdir...

Aludeyi-dildarəm, hər şamü səhər zarəm,
Bir çəşmə giriftərəm, xumar nədir bilməm.

Aludeyi-şahmarəm, yalvarmada bir marəm,
Zülf ilə günəqarəm, tərər nədir bilməm.

Eşit əmalımı, şahım, aya dəhr içrə dilxahım,
Tutub yer yüzünü ahım, havayı tozlarım, saqi.

Qulağım qeylü-qalımda, xəyalım rəşki-alımda,
Günahım yükü dalımda, qırub omuzlarım, saqi.

Nigara, xəstə Rəncurəm, səninlə çəşmi-pür-nuram,

ilahi, beyti-qəm qılma,
Dəxi ol iştiaqından cüda bir ləhzə dəm qılma!

Xəyalı-şur ilə, şahim, pərişan etmə dil şəhrin,
Qədim dəhr içrə ol dərdü qəmin dəstində xəra qılma!

Üzü qara qulam bir bu fənayı-bibəqa içrə,
Rəhima, rəhmimi məndən